

13. PROTIPŘEDSUDKOVÉ AKTIVITY

TÉMA: KLIMA TŘÍDY

Anotace:

Mediální a společenský diskurs k tématům sociálního vyloučení a Romů (kterážto slova bývají mylně považována za synonyma, čímž se samotné tyto pojmy dostávají do silně stereotypních konotací) je zatížen řadou stereotypů a předsudků, které jsou nejen sdíleny velkou částí společnosti, ale mnohdy bohužel předávány i přímo na školách. Jednou z oblastí, kde k tomu ve vzdělávání dochází, jsou paradoxně aktivity či projekty realizované v rámci průřezového tématu multikulturní výchovy. Tedy, aktivity, které mají v dobré víře směřovat právě k eliminaci negativních stereotypních představ. Je tedy důležité přemýšlet hlouběji nad tím, s jakými tématy a jakým způsobem na školách pracujeme i nad tím, jaké nechtěné důsledky mohou způsobit.

Praxe:

Vzdělávání cílené na reflektování stereotypů a předsudků, pro něž se v ČR ustálil zjednodušující termín „protipředsudkové“ vzdělávání, je u nás stále ještě relativně novinkou. Není překvapující, že vzhledem k historickému a společenskému kontextu je od konce devadesátých let 20. st., kdy se začalo v českých školách více prosazovat, spojováno zejména s široce uchopeným tématem Romů, případně migrantů (zejména pak Vietnamců). Protože se jeho větší rozvoj v následné dekádě kryje s kurikulární reformou, je celkem logickým důsledkem, že je protipředsudkové vzdělávání u nás obecně vnímáno jako součást průřezového tématu multikulturní výchova.

Člověk v tísní se oběma tématy zabývá intenzivně více než 10 let. Omezený prostor zde neumožňuje vysvětlovat rozdíl mezi multikulturní výchovou a interkulturním vzděláváním ani mezi různými přístupy, v rámci nichž lze uplatnit i způsoby reflektování stereotypů a předsudků. Zde tedy pouze odkážeme na volně dostupné materiály, kde se můžete dovědět jak více k teorii, tak i k praxi – v publikacích naleznete množství konkrétních lekcí uplatnitelných ve výuce.

TIP

Obecný úvod k interkulturnímu vzdělávání představuje první publikace programu Varianty společnosti Člověk v tísní z roku 2002. Publikace *Interkulturní vzdělávání – příručka nejen pro středoškolské pedagogy* (Buryánek, J. (ed.), Člověk v tísní, o.p.s., Praha 2002. (+ Interkulturní vzdělávání II., 2005), ke stažení na <http://www.varianty.cz>) obsahuje i lekce připravené přímo pro práci se stereotypy a předsudky žáků.

Následující léta ukázala, že v českém pojetí multikulturní výchovy převažuje tzv. kulturně standardní přístup. Tedy, že referování o menšinách (zejména etnických) je stavěno na domnělých kolektivních charakteristikách, kdy jsou příslušníkům různých skupin přisuzovány společné vlastnosti („Romové nemyslí na budoucnost, Vietnamci tvrdě pracují, Němci jsou dochvilní“ atd.). Právě absence upozorňování na výrazné individuální odlišnosti lidí v rámci jedné skupiny (navíc mnohdy svévolně definované) a zdůrazňování rozdílů mezi skupinami vedlo ve výsledku spíše k vytváření nových bariér mezi lidmi. Tento přístup posiluje rozdělení společnosti na „my“, kdo sdílíme společné charakteristiky a „oni“, kteří sdílí charakteristiky jiné (a s našimi charakteristikami mnohdy neslučitelné).

TIP

To, že kulturně standardní přístup v českém vzdělávání převažuje, prokázal např. tento výzkum: Hajska, M., Bořkovcová, M., Morvayová, P., Moree, D. *Situční analýza zaměřená na zmapování stávající nabídky na trhu institucionální podpory a realizace programů MKV v ČR ve vztahu k různým cílovým skupinám*. Člověk v tísni, o.p.s., Praha, 2007, ke stažení na <http://www.varianty.cz>

Proto Varianty vydaly v letech 2008 až 2010 další materiály, které vysvětlují nebezpečí kulturně standardního přístupu a které zároveň představují přístup stavějící na individuálním chápání identity jakožto něčeho, co se v průběhu života mění. Tři návazné publikace obsahují v různé míře i výukové aktivity vycházející právě z tohoto individuálního pojetí identity. Jedná se o:

- Dana Moree & Varianty (kol.). *Než začneme s multikulturní výchovou. Od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Člověk v tísni, o.p.s., Praha 2008, ke stažení na: <http://www.varianty.cz>
- Morvayová, P., Moree, D. *Dvakrát měř, jednou řež* Varianty, Člověk v tísni, Praha 2009, ke stažení na <http://www.varianty.cz>
- Varianty a kol. *10krát s MKV – Metodické listy pro výuku multikulturní výchovy dle osobnostního přístupu*. Člověk v tísni, o.p.s., Praha 2010, ke stažení na <http://www.varianty.cz>

Zmíněné příručky pojednávají téma interkulturality, mezilidských vztahů a nahlížení na sociální realitu způsobem, který je slučitelný s „protipředsudkovým“ vzděláváním. Pojetím i konkrétními lekcemi vede pedagogickou práci směrem k oceňování jedinců jako jedinečných individualit s originální osobní historií.

V důsledku se shoduje s cíli a kýženými výstupy vzdělávání proti předsudkům.

K tématu existuje i celá řada domácích i zahraničních materiálů, např.:

<http://www.czechkid.cz>
<http://www.in-ius.cz/pro-skoly/>
<http://www.nasinebocizi.cz>
<http://www.predsudkyjsouout.cz/>
<http://stereotypek.mkc.cz/>
<http://www.protipredsudkum.upol.cz/>
<http://www.facing.org/>

Rizika:

Nevhodné uchopení multikulturní výchovy a s tím úzce souvisejících „proti-předsudkových“ lekcí či projektů může mít opačný účinek. Namísto zvyšování tolerance k ostatním lidem a reflektování stereotypů každého z nás mohou vést k jejich posilování a umělému zdůrazňování rozdílů mezi „námi“ a „jimi“. Příkladem mohou být některé „multikulturní dny“ na školách, kdy jsou vařena národnostní jídla, zpívány „typické“ písně, nacvičovány tance v „národních“ oděvech apod. Není překvapivé, že se často jedná o „romské dny“. Tyto akce jsou překvapujícím tahem zejména u škol, na nichž se jinak žáci o Romech ve výuce nedozvědí vůbec nic (např. o historii Romů (nejen) v českých zemích, o jazyce, o významných osobnostech, romské ústní tradici, výtvarném umění apod.). A vyloženě škodlivé mohou být ve chvíli, kdy je jako reprezentant dané skupiny vybrán někdo z žáků, aniž by s tím souhlasil. Může mu tím být přiřazena identita, o kterou vůbec nemá zájem a která pro něj/ní může být dokonce ohrožující a může vést až k jeho vyřazení z kolektivu. V méně závažných případech pak může vést k úsměvným historkám, kdy vietnamský žák, který se narodil v ČR a oproti plyně češtině již ani dokonale neovládá vietnamštinu, je vyzván, aby prezentoval slavení vánočních svátků v jeho/její rodině s cílem ukázat tradiční vietnamskou kulturu. A ukáže se, že na rozdíl od mnoha svých českých spolužáků si doma připravují kapra s bramborovým salátem.

Z řečeného však nevyplývá, že všechny podobné iniciativy jsou automaticky nevhodné. Vysvětlování kulturních specifik by mělo být součástí výchovy směrem k pochopení a respektování diverzity ve společnosti. Nemělo by ovšem zůstat u informací o viditelných aspektech, u nichž lze snadno sklouznout právě ke stereotypizování (např. právě zmíněné tance a jídla) a které mnohdy vyjadřují více naše představy o kultuře, než věrohodné zobrazení kultury samotné. Vzdělávání by mělo zahrnovat i to méně viditelné z dané kultury,

ovšem o to podstatnější – rodinné a společenské struktury, jazyk, instituce, symboly, rituály atd. Při pořádání „národnostních a kulturních dnů“ je klíčové citlivě zohledňovat situaci ve škole – jak složení žáků, tak i postavení školy v okolním společenství (jiná je situace školy s dobrou pověstí v elitní čtvrti a jiná pro školu na okraji vyloučené lokality, jiná je situace ve třídě školy, kam dochází i žáci z národnostních skupin a migrantů, jiná v třídě s homogenním složením žáků). Za klíčové lze považovat další dva aspekty – spolupráci a dobrovolnost. Akce měla být připravena za aktivní spoluúčasti žáků, kteří se jí účastní dobrovolně. Nikdo nesmí být nucen k tomu, že se stane bez vlastního rozhodnutí příkladem odlišné skupiny. Univerzální a neohrožující způsob zpracování tématu představuje např. zpracování osobních příběhů konkrétních, třeba i „obyčejných“ lidí. Ideální samozřejmě je, pokud se k jednoduchému vyprávění rodinných historií dobrovolně přihlásí přímo někteří z žáků školy.